

Minimal

Champ d'Action . Slagwerkgroep Den Haag
Tenney, Johnson, Reich, Glass, Garland

donderdag 13 januari 2005

Minimal . Seizoen 2004-2005

**Champ d'Action . Slagwerkgroep Den Haag
Tenney, Johnson, Reich, Glass, Garland
donderdag 13 januari 2005**

Ensemble Intégrales
Andriessen, Reich, Gordon, Kyriakides
vrijdag 25 februari 2005

Blindman . Musiques Nouvelles
Vermeersch, Sleichim, De Mey, Dessy, Hus
donderdag 24 maart 2005

Spectra Ensemble . Filip Rathé
Ligeti, Rzewski, Goeyvaerts, Reich
woensdag 11 mei 2005

Champ d'Action . Slagwerkgroep Den Haag

begin concert **20.00 uur**
pauze omstreeks **20.45 uur**
einde omstreeks **22.00 uur**

inleiding door **Maarten Beirens . 19.15 uur . Foyer**
teksten programmaboekje **Maarten Beirens**
coördinatie programmaboekje **deSingel**
druk programmaboekje **Godefroit**

gelieve uw **GSM uit te schakelen!**

Foyer deSingel
enkel open bij avondvoorstellingen in Rode en/of Blauwe Zaal
open vanaf 18.40 uur
kleine koude of warme gerechten te bestellen vóór 19.20 uur
broodjes tot net vóór aanvang van de voorstellingen en tijdens pauzes

Hotel Corinthia (Desguinlei 94, achterzijde torengebouw ING)

- Restaurant HUGO's at Corinthia
open van 18.30 tot 22.30 uur
- Gozo-bar
open van 10 uur tot 1 uur, uitgebreide snacks tot 23 uur
deSingelaanbod: tweede drankje gratis bij afgifte van uw
toegangsticket van deSingel voor diezelfde dag

James Tenney (°1934)

Uit Three Pieces for Drum Quartet (+ midi metronoom) (1974-75)
. Wake for Charles Ives 4'
. Hocket for Henry Cowell 4'

Tom Johnson (°1939)

Simultaneous Progressions (1996) 10'
voor trombone, piano, klarinet en cello

Steve Reich (°1936)

Music for Mallet instruments, voices and organ 18'

Tijdens pauze in wandelgang

James Tenney (°1939)

Having never written a note for percussion (1971) 20'

Philip Glass (°1937)

One + One (1968) voor percussie
(+ Five Acts on a screen, video **Mark Verstockt (°1930)**) 7'

Peter Garland (°1952)

The three strange Angels (1972-73) 3'
voor piano en percussie

Tom Johnson (°1939)

Automatic Music (1997) 6'
voor 6 percussionisten

Michael Snow (°1929)

Wavelength, film in DVD-versie (1967) 15'

Philip Glass (°1939)

Music in Contrary Motion (1969) bewerking **Peter Swinnen** 15'
voor piccolo, saxofoon, orgel, klarinet, cello en percussie

Van de aanvankelijk aangekondigde kortfilm van Robert Morris is momenteel geen goede kopie beschikbaar, waardoor de vertoning tijdens dit concert is geannuleerd.

Vroeg minimalisme

Van alle stromingen binnen de hedendaagse klassieke muziek, is minimal music zonder twijfel degene die het bekendst is bij een breed publiek. Die wat verrassende populariteit heeft de minimal music vooral te danken aan de werken vanaf halverwege de jaren '70, met sleutelwerken als 'Einstein on the Beach' (Philip Glass) of 'Music for 18 Musicians' (Steve Reich). Het succes van minimal music onder meer in opera's ('Satyagraha' of 'Akhnaten', beide van Glass of Nixon in China van John Adams) en niet te vergeten in filmmuziek (Glass' legendarische soundtrack voor Koyaanisqatsi in 1983 was een echte doorbraak) heeft in grote mate bijgedragen tot de populariteit van deze stijl. Maar omdat die populariteitsgolf grotendeels samenvalt met de ontwikkelingen van deze componisten in de late jaren '70 en jaren '80, wanneer hun stijl zich eigenlijk al volop aan het ontwikkelen was in de richting van een bredere aanpak, zullen de meeste mensen minimal music associëren met die gematigere stijl. Je kan je terecht de vraag stellen wat er nu zo 'minimaal' is aan muziekstukken als 'The Desert Music' (Reich) of 'Songs from Liquid Days' (Glass).

De onverwachte populariteit van minimal music was bovendien niet enkel een kwestie van de belangstelling van het publiek. Ook de componisten spanden zich soms actief in om een ruimer publiek aan te trekken. Philip Glass is een goed voorbeeld van een minimalistische componist die vooral vanaf de jaren '80 de scherpe kantjes van zijn toonspraak heeft afgevlind met het oog op een grotere toegankelijkheid (lees: commercieel succes), om nog maar te zwijgen van echte crossover-projecten zoals zijn twee symfonieën op the-

ma's uit de legendarische David Bowie albums 'Low' en 'Heroes'. Dat maakt dat in de ogen van velen minimal music de reputatie heeft van een weinig radicale stijl, die zeer behaaglijk en zelfs uitgesproken populistisch kan overkomen. Het betekent ook dat minimal music vooral geassocieerd wordt met de namen van de bekendste vertegenwoordigers, die vaak ook die componisten zijn die in commercieel opzicht het verst zijn doorgedrongen. Meestal wordt minimal music een kwestie van slechts vier namen: La Monte Young, Terry Riley, Steve Reich en Philip Glass.

Beide visies vragen om nuance. Minimal music was een echte avant-gardistische stroming die zeker in de beginjaren behoorlijk radicaal kon klinken. Bovendien waren in die vroege periode veel meer componisten actief bezig met (varianten van) minimal music dan enkel de Grote Vier. Het programma van dit concert brengt werken uit die extreme beginperiode van het minimalisme, aangevuld met twee recentere werken van Tom Johnson die daar echter naadloos bij aansluiten. Geijkte boegbeelden Glass en Reich krijgen hier het gezelschap van hun bijna obscure medestanders James Tenney, Tom Johnson en Peter Garland.

De iets minder bekende vroege minimalistische werken uit de jaren '60 en vroege jaren '70 tonen een allesbehalve gematigde stijl. Deze werken zijn radicaal op alle vlakken: een doorgedreven focus op één enkel idee of muzikaal basisgegeven, een koppeling van zeer geleidelijke ontwikkeling aan gestage herhaling, een zeer lange tijdsduur in verhouding tot het zeer beperkte muzikale materiaal en

Steve Reich

bovendien vaak een bewuste omgang met wat het effect van de muzikale processen op de luisterervaring is. De werken van Steve Reich en Philip Glass worden hier uitgevoerd in combinatie met films en video's van beeldende kunstenaars Robert Morris, Michael Snow en Mark Verstockt. Een allesbehalve toevallige keuze, want de vroegste werken van Glass en Reich werden in het begin niet in klassieke concertzalen gespeeld, maar vooral in de kunstgalerijen in het New Yorkse SoHo (de buurt 'South of Houston Street'). In diezelfde galerijen waar de ensembles van Glass en Reich (tot 1970 deelden beiden trouwens nog hetzelfde ensemble, waarvan onder meer James Tenney een korte tijd lid was) hun minimal music speelden, exposeerden beeldende kunstenaars die tot de minimal art-stijl worden gerekend. De verwantschap tussen de minimalistische muziek en beeldende kunst spreekt voor zich. Deze muziek met minimal art-films brengen kan dus helpen om de 'authentieke' uitvoeringspraxis (om een term uit een ander deel van de muzieksector te lenen) te benaderen. Michael Snow was in die periode nauw betrokken bij deze kring van componisten en kunstenaars – Een van de zeldzame teksten in Reichs essaybundel 'Writings on Music' die niet over muziek gaat is trouwens een bespreking van Michael Snows film 'Wavelength'. Mark Verstockt behoorde niet tot de New Yorkse kring van minimalisten maar is één van de meest eminente vertegenwoordigers van aanverwante stijlen in ons land, zodat zijn werk perfect in dit programma past.

'One + One' (1968) van Philip Glass, is een werk voor één muzikant die op een versterkt tafelblad ritmische patronen speelt. In wezen is het een zeer eenvoudig en zelfs wat rudimentair werk, maar het gaf de aanzet tot de specifieke 'additieve' compositietechniek die hij in de daaropvolgende tien jaar steeds verder en verfijnder zou ontwikkelen. De partituur bestaat uit twee ritmische cellen: de eerste bevat twee zestiende noten gevolgd door één achtste noot en de

tweede bestaat enkel uit één achtste noot. Glass laat de uitvoerder vrij om zelf patronen samen te stellen op basis van wisselende combinaties van die twee cellen, maar met één belangrijke restrictie: de patronen moeten continue, regelmatige aritmetische progressies vormen, bijvoorbeeld (als we de cellen '1' en '2' noemen): 12 122 1222 122 12. Ondanks het feit dat Glass de uitvoerder enorm veel vrijheid laat in de realisatie van de partituur (iets wat Glass sindsdien nooit meer heeft gedaan) treft de noodzaak van systematiek en regelmaat in de manier waarop uit heel kleine cellen via een onontkoombare logische opbouw stelselmatig grotere gehelen worden gevormd.

In de werken die hij onmiddellijk na 'One + One' schreef, ontwikkelt Glass dit basisidee om gesofistikeerde patronen te vormen uit één enkele kernachtige basiscel (wat hij additieve processen noemt) tot de ruggengraat van zijn compositietechniek. Net als in dit werk zal de aritmetische logica waarmee patronen worden samengesteld, uitgebreid en ingekrompen, van cruciaal belang zijn, al leidt dat dan uiteindelijk tot veel grotere, complexere werken als '**Music in Contrary Motion**' (1969). Dit stuk past in een reeks van werken waarin Glass de toepassingen van zijn additieve techniek uittest. Deze pogingen hebben veel weg van hoe vele eeuwen eerder de westerse muziek zich ontwikkelde van éénstemmig tot polyfoon. De eerste poging werkt hij uit in een stuk met één unisono melodische lijn ('Two Pages'), daarna een stuk met twee lijnen die voortdurend in parallelle kwinten lopen ('Music in Fifths'), vervolgens een stuk met vier melodische lagen die allemaal dezelfde melodische beweging volgen, maar zonder strikt op dezelfde intervallafstand van elkaar te blijven ('Music in Similar Motion') en tenslotte een stuk waarvan de melodische lijnen in tegenbeweging verlopen ('Music in Contrary Motion'). Glass schreef het werk oorspronkelijk voor elektrisch orgel, maar het kon evengoed door een ensemble gespeeld worden. De additieve

techniek maakt dat korte motieven worden uitgebreid of ingekrompen en voortdurend gehergroepeerd. Door deze ritmische organisatie, die heel systematisch is opgebouwd, ontstaan een soort van brede golfbewegingen in de muziek.

In '**Music for Mallet Instruments, Voices and Organ**' (1973) laat **Steve Reich** twee verschillende muzikale processen tegelijk lopen. De 'mallet instruments' (twee glockenspielen en vier marimba's) spelen korte en snelle motiefjes die geleidelijk aan in een steeds dichter wordende canon worden geplaatst. Parallel daarmee bouwen de twee vrouwenstemmen en het elektrische orgel akkoorden in lang aangehouden noten op, die geleidelijk aan steeds langer worden. De twee lagen hebben elk duidelijk een eigen functie (de 'ritmische' snelle motieven versus de 'harmonische' aangehouden noten) maar zijn nauw met elkaar verbonden, want naarmate er in de percussie-instrumenten steeds meer canonische stemmen bijkomen en de muziek dus complexer en drukker wordt, groeit ook de lengte van de aangehouden noten. In zijn vroegste composities maakte Reich er een erezaak van om in een compositie één enkel muzikaal proces centraal te stellen dat dan op de meest rigoureuze manier wordt uitgewerkt. Dit werk breekt met dat principe doordat er twee processen tegelijk actief zijn. De sensuelere klank van de vrouwenstemmen en het orgel (zeker in vergelijking met de heel strikte, harde werken die Reich voordien schreef), verraden dat de klank en de sfeer vanaf dit werk voor Reich aan belang winnen ten opzichte van het proces.

James Tenney is een van de ietwat 'vergeten' figuren die een belangrijke bijdrage aan het ontstaan van de minimal music heeft gegeven, maar die nadien wat naar de achtergrond is verdwenen. Als muzikant speelde hij in de ensembles van Reich en Glass, maar zijn compositorische wortels gaan veel breder dan het minimalisme. Tenney absorbeerde

Philip Glass

zowat alle invloeden van de Amerikaanse nieuwe muziek uit de twintigste eeuw, met naast minimal music vooral veel affiniteit met excentrieke componisten als Charles Ives, Conlon Nancarrow of Harry Partch. Zijn bundel 'Three Pieces for Drum Quartet' vormt een eerbetoon aan drie componisten: 'Wake for Charles Ives', 'Hocket for Henry Cowell' en 'Crystal Canon for Edgar Varèse'.

Tenney benadrukt in zijn muziek vaak het conceptuele karakter, wat één van de grondslagen van de minimal music is. Zelfs Philip Glass, die we gewoonlijk associëren met gestage herhaling en geleidelijke ontwikkeling, had in 'One + One' in zekere zin vooral een concept gecreëerd (het gegeven dat twee ritmische cellen moeten groeien en krimpen volgens een wiskundige logica) waarbij het van secundair belang is hoe dat precies wordt gerealiseerd. Tenney's 'Having Never Written a Note for Percussion' (1971) komt uit een reeks van tien 'Postal Pieces', stukken die letterlijk op de achterkant van een postkaart passen. Dit stuk bestaat uit één noot (een lang aangehouden roffel) met de instructie die te laten aanzwellen en weer uitsterven van zo zacht mogelijk naar zo luid mogelijk en weer terug. Hoe lang het duurt, op welk instrument het wordt gespeeld, enzovoort, zijn allemaal beslissingen die Tenney aan de uitvoerder overlaat.

Naast de bekende minimal music-componisten die allemaal actief waren in New York, was er ook een bloeiende minimalistische scène in Californië, met Harold Budd als één van de prominentste vertegenwoordigers en waar ook **Peter Garland** toe behoort. Zoals het bij een zonovergoten streek past, is het 'West Coast Minimalism' vaak gekenmerkt door een lichtere en soms ook zweverigere aanpak. De nabijheid van hippiehoofdstad San Francisco zal daar in die tijd ook niet vreemd aan zijn geweest. Peter Garland is een pak jonger dan de andere componisten in dit programma en stu-

deerde bij James Tenney en Harold Budd. Zijn 'The Three Strange Angels' (1972-73) voor piano en percussie staat stilistisch echter zeer ver van de onbezorgde Californische toonspraak en is met zijn strikte opbouw en de dissonante clusters in de piano een fraai voorbeeld van extreem minimalisme dat geen behaaglijkheid nastreeft. Door de percussionist naast een basdrum ook een rommelpot te laten bespelen, werkt Garland het bevreemdende karakter van zijn muziek nog verder in de hand.

Weinig componisten hebben zo'n stimulerende rol gespeeld bij het ontstaan van minimal music als **Tom Johnson**. Die rol vervulde Johnson in eerste instantie echter niet als componist, maar vanuit zijn functie als recensent voor het New Yorkse weekblad The Village Voice. Johnson was één van de eersten die systematisch de concerten van de (toen nog onbekende) minimal music-componisten frequenteerde en (wat nog zeldzamer was in die dagen) er ook met een zekere sympathie over berichtte. Als componist leverde Johnson een nogal originele bijdrage tot minimal music, vaak met een wat ironische of humoristische toets, zoals uit zijn beruchtste werk blijkt: 'The Four Note Opera' (de titel beschrijft accuraat wat het is). Johnsons fascinatie voor systemen en sluitende logica leidde hem tot werken als 'Rational Melodies' (volledig 'rationeel' ontworpen melodieën) of de 'Chord Catalogue' (letterlijk een systematische catalogus van alle akkoorden (8178 om precies te zijn) die in één octaaf mogelijk zijn). '**Simultaneous Progressions**' (1996) en '**Automatic Music**' (1997) passen in die categorie van logisch-wiskundig ontworpen composities. Het eerste werk is voor vier instrumenten die hun volledig 'logisch' ontworpen partij elk volledig onafhankelijk van de andere muzikanten spelen. 'Automatic Music' bevat dan weer 'automatische', volledig wiskundig ontworpen muziek voor zes percussionisten.

Champ d'Action

Champ d'Action werd in 1988 opgericht door componist Serge Verstockt. Op dat moment kwam de hedendaagse muziek in Vlaanderen maar moeizaam aan bod. De muziek van Vlaamse componisten - waaronder de internationaal gewaardeerde Karel Goeyvaerts - werd in eigen land zelden uitgevoerd. Die eerste jaren had Champ d'Action daarom ook een echte pioniersfunctie. Sterke bindingen met de hedendaagse beeldende kunst in Vlaanderen zorgden ervoor dat Champ d'Action vrijwel onmiddellijk ingebed zat in een breder veld van hedendaagse kunst. De voortdurende aandacht voor het werk van Vlaamse componisten resulteerde in verschillende creaties en in het opzetten van een cd-reeks in samenwerking met de KU Leuven rond het werk van Karel Goeyvaerts. Daarnaast werden belangrijke werken van buitenlandse componisten geïntroduceerd en internationale creatieopdrachten gegeven om het werk van eigen bodem in een kritische en artistiek veeleisende context te plaatsen. Antwerpen '93, Culturele Hoofdstad van Europa, betekende een belangrijke stap in de ontwikkeling van Champ d'Action. Onder impuls hiervan werden belangrijke creatieopdrachten gegeven (onder meer aan de Finse componiste Kaija Saariaho) en werd een cd uitgebracht met creaties van Vlaamse componisten. Later startte Champ d'Action ook een eigen cd-reeks (cd-a) voor experimenteel werk en begon er een samenwerking met het Amerikaanse cd-label Mode Records. Enkele hoogtepunten van de afgelopen jaren waren een samenwerking met Irvine Arditti (deSingel 2000), de uitvoering van het acht uur durende 'Heiliger Dankgesang-Kwartet' van Dick Raaijmakers op het Holland Festival en de samenwerking met componist Serge Verstockt en architect Werner Van dermeersch, die resulteerde in tien openluchtvoorstellingen van 'Screens' tijdens de Zomer van Antwerpen. Na een afwezigheid van vijf jaar is Serge Verstockt opnieuw artistiek leider geworden van Champ d'Action.

Slagwerkgroep Den Haag

Slagwerkgroep Den Haag bestaat uit zes musici, zo'n zeshonderd instrumenten en een repertoire dat bijna de gehele literatuur van westerse slagwerkcomposities tot heden beslaat. Slagwerkgroep Den Haag onderzoekt, ontwikkelt, speelt en werkt samen. Sinds 1977 richt het ensemble - met inmiddels de derde generatie musici - zich op de ontwikkeling en vernieuwing van slagwerkmuziek, -repertoire en -instrumentarium. De programma's variëren van specialistische laboratoriumprojecten tot grootschalige internationale samenwerkingsverbanden, van jeugdprogramma's tot specifieke compositieopdrachten. Als gespecialiseerd ensemble heeft Slagwerkgroep Den Haag inmiddels een toonaangevende positie weten op te bouwen in binnen- en buitenland. De veelheid aan projecten bracht het ensemble naar vrijwel alle landen van Europa, de Verenigde Staten, het Midden-Oosten en Japan. Groot- of kleinschalig, te allen tijde blijft het bestaande repertoire een leidraad, van de eerste composities voor slagwerkensemble uit de eerste helft van de twintigste eeuw tot de grote slagwerksextetten van Iannis Xenakis. In het verleden werkte SDH met componisten samen als Mauricio Kagel, John Cage, Karl-Heinz Stockhausen, Steve Reich en Theo Loevendie. Daarnaast voert het ensemble een actief opdrachtenbeleid, hetgeen leidt tot vijf à tien nieuwe werken per jaar. Het gaat hierbij zowel om internationaal opererende componisten als Guo Wenjing, James Wood of Michael Gordon, alsook om componisten met wie een zekere voortgaande samenwerking wordt opgezet, zoals Peter Adriaansz, Michel van der Aa, Yannis Kyriakides, Micha Hamel, Christopher Fox of Donnacha Dennehy. Ook de jongste lichting componisten wordt bij de repertoireontwikkeling van het ensemble betrokken. Niet zelden gaat nieuw werk gepaard met volstrekt nieuwe instrumenten, die voor het ensemble gebouwd worden. Daarnaast is elektronica een toenemende bron van inspiratie voor componisten.

Champ d'Action & Slagwerkgroep Den Haag

percussie

Fedor Teunisse
Marcel Andriessen
Niels Meliefste
Claire Edwardes
Frederike de Winter
Martin Ansink
Tom Van der Loo

zang

Katelijne Van Laethem
Els Van Laethem
Inez Carsauw

piano

Yutaka Oya

fluit

Stijn Boeve

klarinet

Jaan Bossier

saxofoon

Eric Sleichim

trombone

Guido Liveyns

cello

Olsi Leka